

implikacije. Avtorji v svojih analizah identificirajo vrsto tveganj, ki predstavljajo morebitno grožnjo tako za družbo kot celoto ter tudi za posamezne segmente družbe in posameznika. Avtorji ob tem ugotavljajo, da je kljub dokaj dobri pripravljenosti na nekaterih področjih prisotno na ostalih več pomanjkljivosti, predvsem v smislu (ne)razumevanja horizontalne medsektorske povezanosti. Ena pomembnejših ugotovitev je tudi, da je področje kritične infrastrukture kot celote zakonsko zelo šibko zastavljeno, oviro predstavlja tudi razpršenost lastništva, ki onemogoča pregled in nadzor. Po udarek je na celostnem pristopu k zaščiti kritične infrastrukture. Zbornik v tem smislu predstavlja osnovo za oblikovanje politik in ustreznih ukrepov na tem področju ter smernice za nadaljnjo analizo.

Brina MALNAR
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Niko Toš (ur.), Karl Müller (ur.),
Fábián Zoltán (ur.), Krejčí Jindřich
(ur.), Zieliński Marcin W. (ur.)
**Three Roads to Comparative
Research: Analytical, visual, and
morphological**
Echoraum, Vienna 2009, str. 536,
29.90 EUR
(ISBN 978-3-901941-17-7)

Glede na vse večje število in kakovost mednarodnih anketnih raziskav je pravzaprav presenetljiva sorazmer-

no majhna prisotnost družboslovnih monografij, katerih predmet je sistematična analiza medkulturnih razlik ter podobnosti stališč in vrednot. Razloge lahko vsaj deloma iščemo v tem, da so z vidika prevladujočih trendov vrednotenja akademskega dela za večino avtorjev privlačnejša oblika izrabe takšnih podatkov članki v znanstvenih revijah, kar je vsekakor škoda. Takšen format je namreč tako prostorsko kot konceptualno preveč omejujoč za kompleksne vrste študij, kakršne so praviloma potrebne za poglobljeno raziskovanje medkulturnih razlik.

Tudi knjiga *Three Roads to Comparative Research*, ali tri poti k primerjalnemu raziskovanju, je v osnovi zbornik prispevkov, ki pa ima vendarle nekaj značilnosti prave monografske publikacije. Tematsko rdečo nit predstavlja področje mednarodnega raziskovanja stališč, ki združuje na prvi pogled dokaj raznorodna poglavja v smiselno celoto. Zbornik, ki je v uredniškem pogledu rezultat sodelovanja avstrijskih in slovenskih avtorjev in je izšel v angleškem jeziku, je namreč sestavljen iz treh večjih sklopov, enega vsebinskega in dveh metodoloških. Kot je nakazano v uvodu, ti trije deli obravnavajo tri možne poti k analizi primerjalnih podatkov – eno že uveljavljeno in dve, ki sta še v razvoju. S prvo je mišljen klasičen statističen pristop, z drugo vizualen in s tretjo morfološki, pri čemer zadnja dva predstavljata konceptualno in programsko inovacijo, ki jo že nekaj let razvija skupina raziskovalcev na dunajskem inštitutu WISDOM.

Prvi del, ki zavzema okoli dve tretjini knjige, ponuja serijo člankov oziroma kratkih empiričnih analiz, katerih cilj so primerjave vzorcev stališč med državami. Podatkovna podlaga sta tu predvsem dve mednarodni raziskavi: *European Social Survey*, ki je pričela z meritvami v letu 2002 in katere najbolj prepoznavna značilnost so visoke zahteve glede kakovosti izvedbe, ter *International Social Survey Programme*, ki je med empiričnimi družboslovci prisotna že tri desetletja, in ki ima v nasprotju s prvo globalni domet, je pa metodološko manj rigorozna. Vsi avtorji so v svoje modele vključili večje število držav, tj. od 10 do 40, med katerimi je z izjemo enega primera vedno tudi Slovenija, kar zainteresiranim bralcem iz akademske sfere, javnih politik, medijev ipd. nudi možnost sicer fragmentarnega, a mnogostranskega vpogleda v vrednotno umeščenost našega prostora.

Domet ugotovitev je problemsko partikularen, geografsko pa praviloma evropski in občasno globalen, analize pa so organizirane v tri ohlapne tematske sklope. Prvi združuje prispevke s področja formalnega in neformalnega dela, migracij in družbenih vezi, začenjajo ga Wallace, Sik in Simonovits, ki raziskujejo vzorce fleksibilnosti delovne sile. Ta je, kot izvemo, v Zahodni Evropi bolj ženski pojav, v Vzhodni bolj značilna za moške in na splošno narašča z zmanjševanjem regulacije trga dela. Bischof kot naslednji ugotavlja, da je neenaakomerno obremenjenost spolov z gospodinjskim delom mogoče pojasniti predvsem z individualnimi dejavniki,

ne pa z makro razlikami med državami, Chaloupkova in Šalamounova pa analizirata odnos do priseljencev ter prideta do sklepa, da (ne)strpna stališča niso toliko odvisna od deleža priseljencev v neki državi, temveč predvsem od njenih kulturnih značilnosti, zlasti norm odprtosti ali zaprtosti do tujega. Domaradzka na koncu tega dela aktualizira Beckovo tezo o razpadu tradicionalnih vezi in posledičnem naraščanju osamljenosti kot 'civilizacijski bolezni' razvitih držav. Na populaciji starejših empirično potrdi dejstvo, da skušajo morebitni upad družinskih stikov nadomestiti z večjo aktivnostjo v prostovoljnih organizacijah. V drugem sklopu, ki združuje obravnave družine in družinskih vlog, Hamplova najprej v večjem številu držav potrdi pričakovanje, da poroka pozitivno vpliva na zadovoljstvo z življenjem, pri čemer razlogi niso toliko povezani z materialnimi dejavniki kot s socialnimi vezmi. Raciborski ugotavlja, da je za odnos do vloge ženske v nekaterih državah bolj odločilna generacijska pripadnost, v drugih pa izobrazba, Zielinski pa ta del sklene z analizo povezave med demografskimi gibanji in kulturno zaznavo pomena otrok. V zadnjem vsebinskem bloku, namenjenem državljanstvu in politični participaciji, Hafner in Uhan najprej nakažeta možnost preseganja 'konflikta' med liberalnimi in republikanskimi modeli državljanstva z vpekljavo novega koncepta postmoderne državljanstva, katerega elementi so bolj prisotni v državah z daljšo demokratično tradicijo. Toš, Miheľjak in Kurdija ugotavljajo, da nizka

izmerjena raven zaupanja v politične institucije v Sloveniji zmanjšuje nadzor državljanov nad zakonodajno in izvršno oblastjo, če izhajamo iz predpostavke, da zaupanje v institucije političnega in socialnega sistema predstavlja temelj modernih demokracij. Vlachova in Lebeda pa v 22 državah raziskujeta vzorce nevolilne politične participacije in pokažeta, da je ta v skandinavskih in zahodnoevropskih državah intenzivnejša, predvsem pa so bolj razširjene nove in pasivne oblike, kot je na primer potrošniški bojkot. Za tranzicijske in mediteranske države pa je značilna nižja raven participacije, njene oblike so bolj konvencionalne in 'protestniške', povezane z delovanjem političnih strank in tradicionalnimi političnimi manifestacijami.

Če je torej v prvem delu knjige poudarek na vsebinskih ugotovitvah, pa je v drugem in tretjem delu izrazito metodološki. Izhodišče razprave tu je, da ima analiza mednarodnih anketnih podatkov s stališča uporabnika praviloma dve omejitvi: prvič, potrebno je dokajšnje znanje statistike in uporabe ustreznih programskih paketov in drugič, možnosti standardnih grafičnih prikazov primerjalnih podatkov za veliko število držav so tehnično dokaj omejene. Skupina raziskovalcev, ki so obenem tudi avtorji prispevkov, je zato pričela razvijati novo programsko orodje za lažjo in učinkovitejšo vizualizacijo kompleksnih sklopov podatkov, imenovano *Wisdomize*, katerega namen je, da deloma nadomesti in deloma poenostavi standardna orodja statistične analize in katerega

delovna različica je dostopna tudi na internetu.

Reautschnig v tej luči najprej predstavi drugo, tj. 'vizualno pot' oziroma pristop k primerjalni analizi podatkov, ki omogoča tri ravni prikaza: statične prikaze, ki uporabniku izrišejo vrednosti spremenljivk v eni časovni točki, dinamične prikaze, kjer vidimo tudi spremembe med dvema časovnima točkama, ter kompleksne prikaze, kjer se izrišejo vzorci več sklopov spremenljivk v eni časovni točki in so primerni zlasti za raziskovalno fazo analize. Program deluje tako, da statistične vrednosti in zveze pretvori v enostavne vizualne vzorce, ki jih prikaže na majhnem prostoru za veliko število držav hkrati, s čimer uporabniku ponudi enostavnejšo oziroma alternativno hevristično podlago za oblikovanje hipotez. Hitro se na primer vidijo podobnosti ali razlike med državami, na podlagi česar se analitik lahko vrne k bolj ciljno usmerjeni klasični statistični analizi. Pri dinamični vizualizaciji so na podoben način prikazane še spremembe vrednosti spremenljivk v času, na koncu pa sledijo še primeri kompleksne vizualizacije, kjer je v prikaz vključeno veliko število spremenljivk, zato je tudi vizualna rešitev drugačna. Namen novega programskega orodja je torej poenostaviti pregledovanje in selekcijo velikih sklopov podatkov, značilnih za primerjalne analize in tako učinkoviteje priti do uporabnih raziskovalnih hipotez.

V zadnjem, tretjem delu pa Bischof in soavtorji predstavijo še 'tretjo pot' k analizi primerjalnih podatkov, tj. morfološko. Kot ključno dodano vrednost

---

tega pristopa izpostavijo možnost kombiniranja oziroma harmonizacije podatkov iz različnih, načeloma nezdružljivih datotek – torej skupno analitično izrabo raziskav, opravljenih v različnih državah, na različnih ciljnih populacijah in v različnih časovnih točkah. Med temi ‘atomiziranimi datotekami’ skuša morfološki pristop vzpostaviti analitični most. S pomočjo morfoloških orodij oziroma konstruktov podatke raznorodnih populacij pretvori v novo agregirano obliko, ki omogoča, da heterogene datoteke uporabimo za potrebe medkulturne analize. S tem bi morfološki pristop načeloma lahko postal pomemben vzvod za kakovostnejšo izrabo velikega števila doslej primerjalno neizrabljenih in neizrabljivih datotek, ki se nahajajo v nacionalnih podatkovnih arhivih. Publikacijo nato sklene še paradigmska razprava Muellerja in Toša o potrebi po preoblikovanju analitičnih orodij primerjalnih raziskav, saj avtorja pri raziskovanju stališč napovedujeta paradigmsko spremembo, podobno opustitvi Newtonovske paradigme v fiziki. S tem je mišljen predvsem vznik nove kognitivne teorije in prodor vizualnih metod merjenja stališč, ki so bolj skladna z njo. Gre seveda le za eno ena od možnih vizij razvoja področja, v katero pa uredniki kot kaže trdno verjamejo, glede na že opisani projekt razvoja programskih orodij.

Knjiga kot rečeno ne predstavlja zaokrožene tematske celote, kljub temu pa je lahko zanimiva za dokaj širok krog bralcev, ki se ukvarjajo z medkulturnimi vidiki vrednotne dinamike

sodobnih družb ali primerjalno družboslovno metodologijo. Metodološka poglavja bodo prva izbira predvsem za tiste, ki jih zanima podrobna predstavitev potenciala novih vizualnih orodij za analizo in prikaz primerjalnih mnenjskih podatkov, saj publikacija v tem pogledu predstavlja tudi primer pretoka metodološkega znanja in inovacij. Del bralcev, za katere bodo te vsebine verjetno nekoliko avtarkične, pa se bo pretežno zadržal na prvih dveh tretjinah knjige, namenjenih najširšemu družboslovnemu občinstvu. Tu *Three Roads To Comparative Research* nedvomno predstavlja eno od publikacij, ki zapolnjuje razkorak med veliko zalogo primerjalnih anketnih podatkov ter sorazmerno majhnim številom znanstvenih analiz večjega obsega, narejenih z njimi. Obenem pa s svojimi omejitvami vzbuja skomine po monografijah, ki bi zares sistematično, izčrpno in teoretsko inovativno obdelale posamezne tematske sklope metodološko vse brezhibnejših raziskav, ki se premalo izrabljene kopičijo v mednarodnih družboslovnih arhivih. Medtem pa nam je lahko v tolažbo, da bodo tam tudi varno počakale na čase morebitnega ponovnega vzpona knjižnega formata empirične družboslovne analize stališč.